

HET ONTWERP VAN WET OP DE VERMOGENSAANWASDELING

door Dr. F. L. G. Slooff

De Nederlandse regering heeft met het ontwerp van wet op de vermogensaanwasdeling (5) eindelijk haar vad-ei gelegd. Het is echter aan twijfel ontleven of uit dit ei ooit een levensvatbaar vad-hoen te voorschijn zal komen. Het voorliggende wetsontwerp stoelt te duidelijk op de Interimnota Inkomensbeleid van mei 1975 (4). Er is weinig lering getrokken uit de stromen critiek, die zijn uitgestort over het in hoofdstuk V van die nota geschetste vadsysteem.

Daar het ondoenlijk is het zeer veel omvattende en ingewikkelde wetsontwerp uitputtend in een tijdschriftartikel te behandelen, zal ik mij voornamelijk bepalen tot de grote lijnen, met het accent op de bedrijfseconomische facetten.

1 De rechtsgrond voor de vermogensaanwasdeling

In de memorie van toelichting bij het wetsontwerp wordt de samenwerking binnen de onderneming tussen arbeid en kapitaal genoemd als grond om, na een redelijke primaire beloning voor beide produktiefactoren, mede de factor arbeid in de daarna nog resterende (over)winst te laten delen (blz. 14 en 15). Naast de opvatting waarbij arbeidsloon als een voorschot voor de werkers op het uiteindelijk te bereiken bedrijfsresultaat wordt beschouwd en waarbij dientengevolge wanneer de uitkomsten bekend zijn nog een eindafrekening dient plaats te vinden, lijkt dit uit het oogpunt van verdelende rechtvaardigheid een aanvaardbaar motief.¹⁾ Dan had echter wel de conclusie voor de hand gelegen, dat de werknemers gaan delen in de winst van de *eigen* onderneming. Daartoe dragen zij immers bij. Zo zou tevens een aansluiting zijn verkregen op de talrijke reeds bestaande winstdelingsregelingen. De regering heeft evenwel haar standpunt uit de Interimnota gehandhaafd, dat er een gemengd, ten dele ondernemingsgewijs maar overwegend landelijk, vadsstelsel moet komen.

Uitsluitend ondernemingsgewijze winstdeling wijst de regering af, omdat deze de inkomens- en vermogensongelijkheid tussen werknemers zou vergroten in plaats van die te verkleinen. Hiermede is de door haar zelf aangegeven rechtsgrond - het helpen tot stand brengen van de bedrijfsresultaten door de medewerkers van een onderneming - terzijde geschoven. Maar waarom dan alleen het merendeel van de meerderjarige werknemers in de bedrijven laten profiteren van de overwinsten? Waarom, als de regering toch het oorzakelijke verband laat varen en slechts meer financiële gelijkheid beoogt, niet alle consumenten, niet alle landgenoten?

Echte extreme, geen economische functie vervullende winsten zou de overheid onder alle omstandigheden dienen tegen te gaan. Wanneer deze aan kapitaalverschaffers toevallen, zijn zij evenmin verdedigbaar als wanneer zij

¹⁾ Zie Slooff (11), Hfdst. II. Niet iedereen gaat hiermee accoord, zie b.v. Hellema (3).

naar werknemers gaan. Indien zij niet door middel van een prijsbeleid zijn te voorkomen, zou de overheid hen kunnen afromen door ook voor de vennootschapsbelasting een duidelijk progressief tarief te laten gelden, zodra de winst een bepaald percentage van het eigen vermogen overtreft. Zo kunnen niet te rechtvaardigen beloningen voor *alle* winstgerechtigden worden vermeden. Verschillen in vadaanspraken zouden nog verder zijn te beperken door de factor arbeid in de overwinst te laten delen overeenkomstig de mate waarin hij in de betreffende onderneming bijdraagt aan de toegevoegde waarde, in plaats van hem een vast percentage van de overwinst toe te kennen. Volgens artikel 4 van het ontwerp is het jaarlijks af te dragen percentage voor alle vадplichtige lichamen gelijk.

Tenslotte valt de ongelijkheid tussen ondernemingen en tussen hun werknemers te verkleinen door het invoeren van investeringsloon voor niet-vadplichtige produktiegemeenschappen. Volgens het wetsontwerp zijn ondernemingen, die niet onder de vennootschapsbelasting vallen of wier belastbaar inkomen in een bepaald jaar f 250 000 niet overschrijdt (deze vloer gaat omhoog met de algemene prijsontwikkeling), niet vадplichtig (zie art. 1 en art. 4). Zo zullen tal van bedrijven met hoge winstpercentages toch buiten de afdracht van overwinst voor werknemers blijven. Zal de vloer van f 250 000 zelfs niet leiden tot het fiscaal splitsen van vennootschappen om zo aan de vadheffing te ontkomen?

Met het onderhavige wetsontwerp is maar op povere wijze tegemoet gekomen aan het door de regering zo nadrukkelijk in haar vaandel geschreven devies terzake van gelijke monniken en gelijke kappen.

2 Het vaststellen van de vermogensaanwas

Het wetsontwerp beschouwt als vermogensaanwas het belastbare (binnenlandse) bedrag waarnaar over een boekjaar vennootschapsbelasting wordt geheven, verminderd met die belasting en met een vergoeding over het eigen vermogen, die de regering voornemens is te stellen op het gemiddelde effectieve rendement van een pakket staatsobligaties van middellange looptijd, verhoogd met twee punten als risicopremie (art. 3). Het wetsontwerp gaat derhalve uit van het fiscale winstbegrip. Bij een door de overheid opgelegd, overwegend collectief vadsysteem zie ik ook geen andere oplossing. Voor een ondernemingsgewijze vadregeling zouden, zoals bij winstverdeling gebruikelijk is, commerciële jaarcijfers - mits natuurlijk bedrijfseconomisch goed gefundeerd - de voorkeur verdienen, doch ten aanzien van de door de regering voorgestane heffing, waarbij de gevorderde vermogensaanwas grotendeels gaat naar personen buiten de afdrachtplichtige onderneming, zou dit tot te grote ontwijkningen leiden.

De fiscale winst kan echter sterk afwijken van wat bedrijfseconomisch als winst behoort te worden beschouwd.²⁾ De fiscus staat geen afschrijvingen toe op basis van een actuele waarde van activa. Het was zeker een zware op-

²⁾ Zie b.v. de opvattingen van het Nivra (6), de SER (14) en (15), Van der Schroeff (10), Veenstra (16), Wilschut (18).

gave inderhaast daartoe een voor alle ondernemingen passend systeem op te leggen. Daarnaast dient eigenlijk nog de ontwikkeling van de produktieve capaciteit bij de waardebepaling en de afschrijvingen in aanmerking genomen te worden. Verder kan, zonder dat het ontwerp daarvoor bij het vaststellen van de vadaanspraken laat corrigeren, fiscale winst zijn totstandgekomen na vervroegde afschrijvingen, investeringsaftrek, verliescompensaties, verrekeningen tussen moeder-, dochter- en zusterondernemingen, het toelaten van tijdelijk onbelaste reserves enz.

In het buitenland behaalde winst wordt wel uitgesloten van de regeringsvad (art. 3). De bewindslieden vinden, dat Nederlandse werknemers daarop geen rechten kunnen doen gelden. Inderdaad niet, want in deze winst zou het buitenlands personeel behoren te delen. Wanneer dit echter niet winstgerechtigd is, hebben aandeelhouders dan meer recht op die winst dan Nederlandse werknemers? Zal het uitsluiten van over de grenzen gemaakte winst voor een aantal ondernemers niet een extra stimulans vormen om, mede ten nadele van de fiscus, zoveel mogelijk bedrijfsoverschotten naar andere landen te dirigeren?

Zal het bedrijfsleven verder niet trachten door verschuivingen in de tijd zoveel mogelijk aan vadaafdrachten te ontkomen, b.v. door in goede jaren zwaar af te schrijven op onderzoek of door dan pensioenen te verbeteren, waarbij tevens „coming back service” omvangrijke bedragen kan vergen? Een scherpe controle kan wellicht een aantal ontwijkingspogingen verijdelen. Hoe moet de overheid echter op grond van de bestaande en voorgestelde wetgeving verhinderen, dat in jaren die tot vadaafdrachten zouden gaan leiden, de winsten zoveel mogelijk worden gedrukt, b.v. door veel te besteden aan onderhoud of reclame alsmede door speciaal dan het personeel en het bestuur van de onderneming te bedenken met sociale voorzieningen, goedkoop verschaftte diensten of produkten, het gebruik van auto's e.d. voor privé-doeleinden, hoge prestatiepremies, representatievergoedingen of gratificaties.³⁾

Naarmate het percentage van de overwinst, dat moet worden afgedragen - in de eerste jaren ca 10 à 15% - hoger komt te liggen, zal daarenboven bij de ondernemers de animo toenemen om te laten nagaan of het misschien toch niet verstandiger is via een winstdelings(spaar)regeling voor het eigen personeel zoveel mogelijk vadaafdrachten te ontwijken. Tot en met 1979 kan de afdracht oplopen tot 18 of 20%.⁴⁾ Daarna zal een verdere verhoging bij een nieuwe wet plaatsvinden. De minister-president heeft al te kennen gegeven dat hij, evenals de vakcentrales, aan een geleidelijk opvoeren tot uiteindelijk 50% denkt. Dit is vrijwel in overeenstemming met de gemiddelde bijdrage van de factor arbeid aan de toegevoegde waarde in het produktieproces. Deze ligt thans boven de 50%, maar kan, naar gelang de arbeidsintensiviteit van de produktie, per bedrijf soms 20 of 80% belopen. De toekenningen aan werknemers uit hoofde van een winstdelingsregeling zijn, in tegenstelling tot de regeringsvad, als kosten aftrekbaar voor de vennootschapsbelasting. Indien

³⁾ Zie (11), hfdst. III, par. 1. Vergelijk verder ook Blom (1) en (2), Hellema (3), Nobel (7) en (8), Scholten (9) en Belastingconsulentendag '76 (17).

⁴⁾ Op de ingewikkelde berekening van deze percentages, samenhangende met de mate van loonmatiging wordt uitvoeriger ingegaan onder punt 4.

bijna 50% van de winst naar de fiscus gaat en 50% van de overwinst naar de regeringsvad, komt zo'n winstdelingsregeling voor niet veel meer dan 25% ten laste van de andere winstgerechtigden. Mogelijk wordt dit zelfs nog in belangrijke mate gecompenseerd, doordat het ondernemingsgewijs betrekken van het personeel in de winst de arbeidsproductiviteit bevordert, terwijl een vadheffing voor collectieve doeleinden eerder een tegenovergestelde uitwerking heeft. Verder kan de bedrijfsleiding in overleg met zijn medewerkers en rekening houdende met de financieringsbehoeften van de onderneming, in tegenstelling tot de verplichte *vermogensafdrachten* voor het nationale vadfonds,⁵⁾ kiezen tussen toekenningen in verschillende typen aandelen, in leningsvormen of in wel of niet voor belegging te bestemmen contanten. Door al deze voordelen in vergelijking met de regeringsvad, zal bij een hoog vadpercentage, b.v. 50%, het invoeren of verruimen van een winstdelingsregeling voor het personeel de aandeelhouders in vele gevallen nauwelijks iets behoeven te kosten. Ondernemingen, die regelmatig overwinst boeken, zullen bovendien gemakkelijk een beroep op de kapitaalmarkt kunnen doen. Ook met het oog op de financiering is er derhalve geen reden aanwezig om de werknemers, die de bedrijfsleiding van grotere vennootschappen in het algemeen nader aan het hart zullen liggen dan de „verre” aandeelhouders, niet boven de laatsten te bevoordelen.

Een winstdelingsspaarregeling brengt tot een plafond van f 750 per jaar voor de werknemers volledige vrijstelling van inkomstenbelasting en van sociale lasten, terwijl door het vadfonds over de inbreng 15% inkomstenbelasting is verschuldigd (art. 29 en blz. 36 van m.v.t.); hetgeen natuurlijk in mindering komt op de aanspraken van de werknemers. Bij een winstdelingsspaarregeling kan daarenboven gebruik worden gemaakt van spaareffecten. Deze leveren tot een bedrag van f 250 - en binnenkort waarschijnlijk f 500⁶⁾ - per jaar na zes jaar aanhouden een belastingvrije premie van de overheid op van 35% voor personen met een belastbaar inkomen beneden de aanslaggrens voor de inkomstenbelasting (thans f 36 600), in het jaar voorafgaande aan de aankoop.

In de memorie van toelichting wordt de niet-aftrekbaarheid van de regeringsvad voor de vennootschapsbelasting verdedigd door te stellen, dat die in tegenstelling tot winstdeling door personeel geen arbeidskosten(?) vormt, doch gelijk toekenningen aan aandeelhouders, een aanspraak op winst. Uiteraard een onhoudbare stelling. Veeleer zouden de vadafrachten voor de onderneming als kosten zijn te beschouwen. Theoretisch valt inderdaad in twijfel te trekken of het juist is winst die naar de factor arbeid gaat, vrij te stellen van vennootschapsbelasting. Nu de regering de uitzondering voor personeelswinstdeling handhaaft - begrijpelijk in het licht van de storm van verontwaardiging die anders zou opsteken - is het echter niet verdedigbaar voor de regeringsvad een ander standpunt in te nemen; tenzij het kabinet deze, wellicht meer overeenkomstig zijn ware aard, niet beschouwt als een winstuitdeling

⁵⁾ Dit gaat de vadafrachten beheren; hierover meer onder punt 5.

⁶⁾ Zie Ontwerp van Wet tot wijziging van de Wet Bezitsvormingsfonds van 23 maart 1976, Tweede Kamer 1975-1976, nr. 13861.

aan werknemers, maar als een superwinstbelasting voor zeer rendabele vennootschappen.

3 Het vaststellen van het eigen vermogen en de vergoeding daarover

Het wetsontwerp gaat uit van het fiscale vermogen aan het einde van het boekjaar. Het zou juist zijn geweest het gemiddelde vermogen over een jaar te nemen. Het kabinet acht het gewenst het fiscale eigen vermogen te herwaarderen aan de hand van de prijsontwikkeling (art. 3). De resterende werkeenheden van gebouwen, machines en installaties alsmede vervoermiddelen worden daartoe herleid tot hun actuele waarde op basis van door het Centraal Bureau voor de Statistiek voor deze drie groepen te verstrekken indexcijfers. Dit lijkt, ervan uitgaande dat het CBS voldoende representatieve gegevens kan verschaffen, een aanvaardbare werkwijze. Voor voorraden en grond wordt de waardering bij algemene maatregel van bestuur geregeld. De bewindslieden denken voor grond aan de waarde in het economisch verkeer. Zo'n waarde is moeilijk te bepalen en irrelevant voor een in blijvend gebruik zijnd perceel. Voor grond, die tijdens de produktie niet wordt gebruikt, is mijns inziens in het algemeen geen reden aanwezig om een ander gegeven dan de aanschafprijs in aanmerking te nemen. Het wetsontwerp of de memorie van toelichting spreken zich niet uit over het benutten van nominaal vreemd vermogen, hetwelk voor de onderneming bij prijsstijging, reëel gezien, vermogensaanwas oplevert, die pas veel later, bij realisatie, tot belasting kan leiden.

Voor de hoogte van de vergoeding over het eigen vermogen (aandelenkapitaal plus reserves) gaat het wetsontwerp uit van het effectieve rendement op een bij algemene maatregel van bestuur aan te wijzen pakket staatsobligaties van middellange looptijd, te verhogen met een uniforme risicopremie van twee punten (art. 3). Het voorgestelde rendement is in elk geval een heel wat beter uitgangspunt voor de beloning van aandeelhouders dan de in de Interimnota Inkomensbeleid genoemde loonsomaf trek. Wél zal een goed gekozen pakket vereist zijn. Laag rentende, ver beneden pari noterende obligaties geven een vertekend beeld van het effectieve rendement, doordat koerswinsten belastingvrij zijn te incasseren. Bij de omvang van de premie voor het risico zou men een vraagteken kunnen plaatsen. De aandeelhouders delen hiervoor immers in de overwinst. Voor zeer riskante ondernemingen, met in het algemeen weinig overwinst, is bij het huidige renteniveau de verhoging met twee punten tot ruim 12% misschien te billijken. Moeilijker verdedigbaar lijkt deze premie voor solide, goed renderende ondernemingen; zeker bij een aanzienlijk lager dan het huidige rentepeil. Uit de 'memorie van toelichting blijkt niet, dat de schrijvers zich ervan bewust zijn, dat in de overwinst - die voorlopig voor het leeuwedeel naar aandeelhouders blijft gaan - al een aanzienlijke compensatie voor de slechte kansen van het ondernemen kan zitten.⁷⁾ Anderzijds is niet in te zien waarom de primaire beloning voor het kapitaal niet zonder meer cumulatief preferent is, doch dat voor het zogenaamde

⁷⁾ Zie (11), blz. 63 e.v., voor uitvoeriger onderbouwing.

rendementstekort in een bepaald jaar, slechts een verrekening is toegestaan in het voorgaande of in de drie volgende boekjaren (art. 3).

Zijn op zichzelf zowel het opwaarderen van het vermogen bij prijsstijging als het geven aan aandeelhouders van een primaire beloning met een vergoeding voor inflatie gerechtvaardigd, een combinatie van deze twee correcties voor de prijsontwikkeling leidt uiteraard tot een te ruime compensatie.⁸⁾ Het wetsontwerp had òf kunnen uitgaan van de historische aanschafprijzen en het vigerende renteniveau òf het had bij opwaarderen van het vermogen tot de actuele waarde als beloning een reële rente kunnen nemen, d.w.z. een zo goed mogelijk van de inflatiepremie ontdane rente. Het is weinig konsekwent van een kabinet, dat voor de woningexploitatie terecht is afgestapt van een „dubbele” inflatievergoeding, deze in het onderhavige wetsontwerp weer voor te schrijven.

4 De verdeling van de vermogensaanwas

Van de overwinst of - in de minder juiste terminologie van het wetsontwerp; zie onder punt 5 - van de vermogensaanwas gaat, als basisbedrag, in 1975 10% en in de jaren 1976-1979 12% per jaar naar het vadfonds. Dit percentage wordt, om zo de lonen te laten matigen, bijgesteld met het tweevoud van het negatieve verschil en het drievoud van het positieve verschil tussen de stijging van de landelijke structurele arbeidsproductiviteit en de toeneming van de landelijke reële arbeidskosten, met een maximum van drie punten naar boven en van twee punten naar beneden. De afdracht zal in 1976 tussen 10 en 15% kunnen liggen. In de volgende jaren kunnen de uitslagen nog groter zijn. Naar boven zijn zij begremsd. Volgens artikel 4 van het ontwerp (waarin de zeer ingewikkelde regeling is te vinden) tot 20%, maar volgens de memorie van toelichting (blz. 19) tot 18%. Weer een blijk van de onzorgvuldigheid, waarmee de wet op de vad is ontworpen. Voor 1980 en volgende jaren wordt de vadheffing bij een nadere wet geregeld.

Ofschoon het bijna een kabinetscrisis heeft veroorzaakt, is moeilijk waar te maken, dat bovenstaande bepaling over het tot uitdrukking brengen van de verhouding tussen de ontwikkeling van de produktiviteit en de arbeidskosten in een vadregeling thuis hoort. Stellen de werknemers te hoge looneisen dan zal de overwinst - en vanzelfsprekend tevens hun aandeel daarin - geringer zijn, tenzij de werkgevers kans zien de loonstijging in de prijzen door te berekenen. Dan is er geen grond om de werkers, die als consument wordt ontnomen, wat zij als producent verwierven, te straffen ten voordele van de andere gerechtigden. Matigen de werknemers hun looneisen dan komt er mede voor de factor arbeid automatisch meer overwinst beschikbaar. Bij een overwegend collectief stelsel, waarbij de matiging hoofdzakelijk ten goede komt aan andere dan de matigende werknemers, zal extra vad waarschijnlijk een geringe stimulans vormen voor lagere looneisen.

Van de vermogensaanwas ontvangen de meerderjarige loontrekkers van het afdrachtplichtige lichaam de helft, voor zover dit niet meer is dan 5% van de

⁸⁾ Uitvoerder in (13), blz. 12.

loonsom van de betrokken onderneming. Van de rest krijgen zij slechts 20% (art. 27). Per individuele gerechtigde geldt als plafond nog 2% van het maximale premieplichtige inkomen voor de Ziektewet, de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering en de Werkloosheidswet (art. 28); thans f 969,40 per jaar. Het meerdere komt ten goede aan het collectieve gedeelte van het vadfonds.

Een medewerker moet in het betreffende boekjaar minstens 500 arbeidsuren in dienst van de onderneming zijn geweest om voor vad in aanmerking te komen. Beliep zijn dienstverband 500 tot en met 1000 arbeidsuren dan is hij voor de helft gerechtigd in de vad en bij meer dan 1000 uren in het hele bedrag (art. 27 en art. 28). Hierin zit een aardige premie voor het veranderen van betrekking. Zodoende kan iemand gemakkelijk anderhalf maal individuele vad ontvangen. Dit had voorkomen kunnen worden door te bepalen, dat een personeelslid - eventueel na een minimum aantal weken - naar verhouding van de duur van zijn dienstverband deelt in de individuele vad.

Over de bestemming van het voor collectieve doeleinden te reserveren gedeelte van de vad zal een nadere wettelijke regeling volgen (art. 14). Daar het hierbij om verreweg het grootste gedeelte - volgens de memorie van toelichting 3/4 à 2/3 (blz. 36) - van de afdrachten gaat, is dit een weinig bevredigende bepaling. Er is alleen te kennen gegeven, dat het kabinet deze gelden voornamelijk wil bestemmen voor aanvullende pensioenen (m.v.t., blz. 22 e.v.). In de Interimnota Inkomensbeleid is nog te vinden, dat het de bedoeling is ambtenaren en andere personen met een met de Algemene burgerlijke pensioenwet vergelijkbare oudedagsvoorziening van dit aanvullende pensioen uit te sluiten. Verder beziet de wetgever nog of er een inkomensgrens komt voor de gerechtigden (blz. 60). Een dergelijke uitwerking zal bij goed renderende ondernemingen met voldoende pensioenvoorzieningen voor hun personeel de animo niet vergroten om vermogen te storten in het vadfonds.

Volgens artikel 40 is het de bedoeling de vadheffing reeds over het in 1975 aangevangen boekjaar te doen plaatsvinden. Enerzijds voldoet het kabinet hiermee aan de belofte uitgesproken tijdens de algemene politieke en financiële beschouwingen in oktober 1974, anderzijds is het weinig in overeenstemming met het normale rechtsgevoel, dat lang nadat de winst over 1975 is verdeeld, nog een navordering hierop zal plaatsvinden op grond van een wet, waaraan terugwerkende kracht is verleend.

5 De vorm van de vadaanspraken

Aangezien de regeringsvad overwegend voor landelijke verdeling is bestemd was het vanzelfsprekend niet mogelijk de gerechtigden rechtstreeks aanspraken op ondernemingsvermogen te geven. De regering heeft daarom besloten tot het instellen van een *Fonds voor vermogensaanwasdeling*, waarin alle afdrachten van de vadplichtige ondernemingen worden ingebracht (art. 15). De eigen werknemers van het afdrachtplichtige lichaam ontvangen tegenover de ten nutte van hen afgegeven vermogenstitels *bewijzen van deelgerechtigdheid* op het fonds. Zo zijn de aanspraken van de individuele gerechtigden tevens verhandelbaar te maken. Het fondsvermogen van de individuele ge-

rechtigden vormt een geheel met het vermogen voor collectieve doeleinden. Het lijkt weinig zinvol om, zoals artikel 17 voorschrijft, tegenover het collectieve gedeelte van het vermogen eveneens deelgerechtigdheidsbewijzen af te geven. Voor het collectieve gedeelte had men eenvoudigheidshalve kunnen volstaan met inschrijvingen.

Naamloze vennootschappen met ter beurse genoteerde aandelen moeten hun vadplicht aan het fonds voldoen in aandelen of certificaten van aandelen. Ofschoon de bewindslieden van mening zijn, dat aan het zeggenschapsrecht van aandeelhouders waarde behoort te worden toegekend, staan zij toch toe, dat werkgevers certificaten van aandelen zonder stemrecht aan het vadfonds uitreiken. Zo zou een kleine belangengroep onder de bestuurders van een onderneming, door het tussenschakelen van een administratiekantoor met stemrecht voor de tegenover de uit te geven certificaten staande aandelen, op gemakkelijke wijze een machtspositie kunnen verwerven. Om dit te voorkomen zou de wet ten minste dienen te bepalen, dat het vadfonds certificaten onder nader te bepalen voorwaarden moet kunnen omwisselen in stemgerechtigde aandelen. Dit zou b.v. dienen te geschieden om tot verkoop van het indirecte aandelenbezit over te kunnen gaan of op verzoek van een ruime meerderheid van het bestuur van het fonds, b.v. om steun te verlenen tegen een ongewenst opkopen via aandelenverwerving van de onderneming. Hebben de samenstellers van het wetsontwerp niet aan dit soort gebeurlijkheden gedacht? Of zijn zij geweken voor de vele waarschuwingen tegen een machtssamenballing, die het aandelenbezit van het fonds zou kunnen oproepen. Maar dan is het onbegrijpelijk, dat volgens artikel 18 van het wetsontwerp het bestuur van het vadfonds uitsluitend wordt benoemd door de vanwege de minister van Sociale Zaken aangewezen, naar zijn oordeel representatieve, centrale organisaties van werknemers. Krijgen werknemers of andere beleggers daarbij geen enkele inspraak, evenmin als andere belanghebbenden bij het fondsvermogen, zoals b.v. de werkgevers of de pensioengerechtigden? Zo zal inderdaad, wanneer het gemengde-vadsysteem uiteindelijk - eventueel na een verregaand beperken van de beschikkingsmacht van de bij het ondernemen betrokken personen met betrekking tot het vaststellen van de uitgaven en de winstverdeling - toch tot een omvangrijk fondsvermogen zou leiden, een ongewenste machtssamenballing in handen van een kleine kring van bestuurders kunnen ontstaan.

Als waarde van afgifte voor de aandelen geldt „het gemiddelde van de koersen vermeld in de prijscouranten, opgesteld voor de heffing van het recht van successie” voor „het boekjaar waarover de vermogensaanwas moet worden voldaan” (art. 10). Men moet wel een volkomen vreemdeling zijn op het Damrak om zo’n voorschrift het daglicht te laten zien. Er plegen normalerwijze verscheidene maanden te verlopen tussen het einde van het boekjaar en het vaststellen van de winst daarover. Inmiddels kunnen er voor aandelen koerswijzigingen van vele tientallen procenten hebben plaatsgevonden vergeleken met het „gemiddelde” van het voorgaande jaar. Dat bij algemene maatregel van bestuur aan het gemiddelde gedokterd kan worden, maakt het geheel niet meer acceptabel. Dergelijke voorschriften kunnen niet alleen een grove onbillijkheid inhouden òf voor de aandeelhouders òf voor de werkne-

mers, maar zij zouden bovendien aanleiding kunnen geven tot ongewenste speculaties.

Juristen zal het - terecht - wel een doorn in het oog zijn, dat bij volledige uitschakeling van het bestaande recht van aandeelhouders, in artikel 10 de verhoging van het maatschappelijk kapitaal en de uitgifte van aandelen wordt opgelegd, als dit nodig is om te voldoen aan de vadv verplichting. Dit betekent, dat een vennootschap, die geen heil ziet in het uitbreiden van zijn activiteiten toch het eigen vermogen moet vergroten en derhalve verplicht is zijn kapitaal te verwateren. Mede in het licht van een goede kapitaalbenutting is dit een onverteerbare bepaling. De wet zou in elk geval de mogelijkheid tot het voldoen van de afdrachten in contanten behoren toe te laten, wanneer zowel de betrokken onderneming als het bestuur van het vadfonds dit juister achten. Wellicht wreekt zich hier weer de kennelijk te geringe kennis van de opstellers van het wetsontwerp met betrekking tot het winstbegrip. In de memorie van toelichting (blz. 16) worden de begrippen overwinst en vermogensaanwas door elkaar gehaald.⁹) In feite is overwinst slechts vermogensaanwas voor zover hij wordt ingehouden; normalerwijze om een uitbreiden van het ondernemen te financieren. Wanneer een gedeelte van de primaire beloning voor de aandeelhouders nodig is voor uitbreiding, is de vermogensaanwas daarentegen omvangrijker dan de overwinst. Onder die omstandigheden worden meestal ter beurse verzilverbare stockdividenden verstrekt. Bij een verantwoord beleid ten aanzien van de kapitalisatie van de onderneming mag slechts die overwinst in de vorm van vermogen(saanwas) worden toegekend, die de onderneming lonend kan benutten. Zo ontstaat geen kapitaalverwatering. Hierdoor kan ook ten aanzien van de in de overwinst delende werknemers alleen het geven van contanten verantwoord zijn. Deze mogelijkheid is door het wetsontwerp afgesneden. Of biedt artikel 11, hetwelk onder meer bepaalt dat invordering bij dwangbevel in wettig Nederlands betaalmiddel moet geschieden, een opening? Dit lijkt een aardige kluif voor juridische adviseurs.

Ondernemingen met geen ter beurse genoteerde (certificaten van) aandelen moeten bij voorkeur *vermogensaanwasbewijzen* afgeven. Dit zijn in feite perpetuele, achtergestelde obligaties, waarop slechts rente is verschuldigd, voor zover de *commerciële* (m.v.t., blz. 21) - nu niet de fiscale - winst dit toelaat en die niet verhandelbaar mogen worden. Uiteraard vormen niet verkoopbare, achtergestelde obligaties van in het algemeen kleine debiteuren een onaantrekkelijke belegging. Het is dan ook onbegrijpelijk, dat de vergoeding hierover, die nog voor de helft kan worden voldaan door bijschrijving op het vadbewijs, slechts maximaal 2% meer mag bedragen dan die op staatsobligaties met een middellange looptijd en dat voor de waarde van deze bewijzen - waaraan geen enkel cumulatieright is verbonden tegenover de rentepasseringen - steeds de nominale waarde moet gelden (art. 10). Voor in het algemeen marginale ondernemingen, die in een toevallig goed jaar vadbewijzen moeten afgeven, kunnen deze papieren een ondraagbaar blok aan het been worden vanwege de rentelasten. In tegenstelling tot wat bij gewone

⁹) Werkgevers spreken dan ook konsekwenter over OD (overwinstdeling), zie b.v. (15).

obligaties het geval is, vormt de rente daarenboven geen aftrekpost voor de vennootschapsbelasting (m.v.t., blz. 21). Het vadfonds mag ook van vennootschappen met ter beurse genoteerde aandelen verlangen vadbewijzen af te geven (art. 10, lid 1). Een beter brevet van onvermogen dan een inwilliging van zo'n verzoek zouden de bestuurders van een beleggingsgemeenschap zich nauwelijks kunnen laten uitreiken.

Terwijl in de memorie van toelichting (blz. 20) bij het ten tonele voeren van de vadbewijzen terecht - zij het in tegenstelling tot wat daaromtrent nog stond in de Interimnota Inkomensbeleid (blz. 59) - wordt gewezen op de „vrijwel onoverkomelijke hinderpaal”, die de waardering voor niet genoteerde aandelen kan vormen, staat het ontwerp (art. 10, lid 5) toch het opnemen van niet-genoteerde aandelen in het vadfonds toe. Over de vereiste frekwentie van de waardebepaling wordt met geen woord gerept. Nergens blijkt, dat de schrijvers beseffen, dat niet alleen bij de inbreng, maar bij elk opstellen van een vermogensstaat voor het fonds, bij het uitreiken van deelgerechtigdheidsbewijzen voor nieuwe toetredingen en telkens wanneer een individuele vadgerechtigde voor de vermogensbelasting, voor successierechten of voor een tussentijds uittreden koersen van de vadbewijzen nodig heeft, de waarde berekend moet kunnen worden¹⁰⁾.

Het voor de oudedagsvoorziening bestemde gedeelte van het vadfonds vormt uiteraard een blijvende belegging tot ten minste de pensioengerechtigde leeftijd van de nog nader aan te wijzen gerechtigden. Voor de individuele gerechtigden zullen bij algemene maatregel van bestuur regels worden gesteld voor een blokkeringstermijn en voor vervroegde deblokkeringsmogelijkheden (art. 30). In de memorie van toelichting (blz. 37) valt te lezen, dat aan overeenkomstige bepalingen is gedacht als in de spaarloonwetgeving. Daarvoor geldt een blokkeringstermijn van zeven jaar. Een niet te korte blokkeringsperiode is gewenst om een blijvende vermogensvorming onder werknemers te bevorderen en de nationale besparingen intact te houden. De overheid dient dan vanzelfsprekend bij te dragen tot een verantwoorde belegging van de vad. In dit licht valt een groot vraagteken te plaatsen bij het verplicht aanvaarden voor vad van alle soorten aandelen en nog meer bij de vermogensaanwasbewijzen.

Voor de controle van de „rekening van het boekjaar” dient het bestuur van het fonds een registeraccountant aan te stellen (art. 24). Het is niet aannemelijk, dat de animo hiervoor onder accountants groot zal zijn bij handhaving van de vele onhoudbare bepalingen, in het bijzonder ten aanzien van de waardering. Geschillen tussen het vadfonds en de gerechtigden, die zich aan de lopende band zouden gaan voordoen als het huidige ontwerp wet zou worden, moeten worden beslecht door de raden van beroep en de in de Beroepswet genoemde Centrale Raad van Beroep (art. 31).

Terecht streeft de regering beursnotering na voor de bewijzen van deelgerechtigdheid. Daardoor kan op eenvoudige wijze een vervanging van spaarders na deblokkering plaatsvinden. Waarschijnlijk zal de Vereniging voor de

¹⁰⁾ Zie voor de vele problemen, die zich bij de waardebepaling van aandelen kunnen voordoen (11), blz. 136 e.v.

Effectenhandel voor het toelaten tot de beursnotering wel hogere eisen aan de kwaliteit en de waardebepaling voor de bewijzen van deelgerechtigdheid stellen dan de wetgever thans voor ogen staan¹¹). Naarmate de kwaliteit van het fonds slechter wordt, zal natuurlijk, zodra de deblokkering is toegestaan, de drang tot afstoten en daardoor de druk op de koersen meer toenemen.

De artikels over de vorm van de vadaanspraken zijn wel het zwakste gedeelte van het ontwerp. Soms zijn de bepalingen zelfs met elkaar of met de memorie van toelichting in strijd. Aan dit onderdeel zal nog heel wat verbeterd moeten worden alvorens het aan minimale vereisten van uitvoerbaarheid voldoet.

6 Conclusies

Het thans voorliggende wetsontwerp inzake de vermogensaanwasdeling is wel een verbetering vergeleken met de schets in de Interimnota Inkomensbeleid, maar het is toch een zwak en niet in alle onderdelen uitvoerbaar lijkend geheel. Het is droevig te moeten constateren hoe een waardevol instrument om in harmonie tot een rechtvaardiger vermogens- en inkomensspreiding te komen door een onzorgvuldige behandeling is verprutst.

Een groot deel van de onvolkomenheden is te wijten aan het heilloze compromis tussen een meer met de socialistische gedachtenwereld overeenkomende landelijke vad en een meer met de christen-democratische levensbeschouwing corresponderende ondernemingsgewijze vad. Hierdoor moest wel worden uitgegaan van voor winstdeling eigenlijk niet geschikte fiscale gegevens. Het aanbrengen van de vereiste correcties was voor de opstellers van het wetsontwerp een te zware opgave. Zij willen - de vele op dit gebied verrichte studies negerend - de vermogensaanwas, het ondernemingsvermogen en de vergoedingen daarover laten vaststellen op een wijze waaraan zoveel gebreken kleven, dat niet valt te voorzeggen wie tekort zal worden gedaan of wie te hoog aangeslagen. Zo kwam daarenboven een nodeloos ingewikkelde en kostbare regeling uit de bus, die door hoge kosten, door hoge primaire beloningen voor de aandeelhouders vanwege een dubbele inflatievergoeding en door de verlokking tot ontwijken van vadafdrachten, in het algemeen hoogstens geringe bedragen zal opleveren. De overheid kan - theoretisch - ontwijkingen tegengaan door het in verregaande mate aan banden leggen van de beschikkingsmacht van de ondernemers ten aanzien van de inkomsten, de uitgaven en de winstverdeling, maar dit zou evenzeer een ongunstige uitwerking hebben op de winst en op de bereidheid van buitenlanders hier te lande te investeren. Mogelijk zal, ten nadele van de regeringsvad en de belastingopbrengsten, wel het aantal ondernemingsgewijze winstdelings(spaar)regelingen toenemen.

Van de bepalingen inzake de vorm van de vadaanspraken vragen verscheidene herziening om tot uitvoerbaarheid te kunnen geraken. In elk geval zal, zowel in het belang van de ondernemingen als van de deelgerechtigden, de

¹¹) Inmiddels gaf bedoelde Vereniging eind augustus j.l. te kennen, afwijzend te staan tegenover de toelating tot de beursnotering voor het vadfonds.

mogelijkheid geopend moeten worden om ook contanten in het vadfonds in te brengen.

Een vadsysteem, zoals de regering voor ogen staat, zal waarschijnlijk enigermate negatief uitwerken op de arbeidsproductiviteit en de kapitaalallocatie en daardoor op de werkgelegenheid en de koersvorming ter beurze^{1 2}). Het zal in het algemeen effecten oproepen, die tegengesteld zijn aan de resultaten van een louter ondernemingsgewijze winstdeling voor werknemers, die overeenkomstig de vereisten van de bedrijfsfinanciering ten dele de vorm van vermogensaanwas en ten dele de vorm van toekenningen in contanten heeft. Hopelijk zal de parlementaire behandeling het wetsontwerp nog tot een meer aanvaardbaar geheel omvormen. Het parlement dient de regering dan terug te geleiden naar het oude, wel goed in al zijn aspecten bestudeerde denkbeeld van een ondernemingsgewijze vad en aanvullend investeringsloon, met in het collectieve vlak hoogstens een progressieve supervennootschapsbelasting voor extreme winsten^{1 3}).

¹²) Zie voor een nadere uitwerking hiervan (12), blz. 213 e.v.

¹³) Volledige uitwerkingen zijn te vinden in de werken genoemd onder (11) en (14).

Literatuuroverzicht

- 1 Blom, F. W. C., Moet vermogensaanwasdeling overwinstafoming worden?, Economisch Statistische Berichten van 15 oktober 1975, blz. 996 e.v.
- 2 Blom, F. W. C., De VAD en het ondernemingsbeleid, Het Financieele Dagblad van 28 mei 1976.
- 3 Hellema, H. J., Vad-perikelen, Economisch Statistische Berichten van 18 februari 1976, blz. 182 e.v.
- 4 Nederlandse Regering, Interimnota Inkomensbeleid, gedrukte stukken Tweede Kamer, 1974-1975, 13399, 's-Gravenhage 1975.
- 5 Nederlandse Regering, Ontwerp van wet op de vermogensaanwasdeling, gedrukte stukken Tweede Kamer, 1975-1976, 13965, 's-Gravenhage 1976.
- 6 Nivra, Inkomensbeleid, reactie op Interimnota Inkomensbeleid, gepubliceerd in De Accountant van oktober 1975, blz. 68 e.v.
- 7 Nobel, N., Fiscale bespiegelingen rondom de VAD, Het Financieele Dagblad van 7, 9 en 10 juni 1975.
- 8 Nobel, N., De VAD: een nieuwe belasting, Het Financieele Dagblad van 7 en 10 mei 1976.
- 9 Scholten, W., Grote problemen door koppeling van VAD aan de fiscale winst, Het Financieele Dagblad van 14 mei 1975.
- 10 Schroeff, van der H. J., Winstbepaling en financieringsstructuur, Maandblad voor accountancy en bedrijfshuishoudkunde, februari 1969, blz. 55 e.v.
- 11 Slooff, F. L. G., Vermogensaanwasdeling, Samsom, Alphen a/d Rijn 1969.
- 12 Slooff, F. L. G., Vermogensaanwasdeling en besparingen, Bondsspaarbanken van juli/augustus 1975, blz. 206 e.v.
- 13 Slooff, F. L. G., Vermogensaanwasdeling en investeringsloon, Orbis Economicus van oktober 1975, blz. 10 e.v.
- 14 Sociaal-Economische Raad, Advies inzake vermogensaanwasdeling en andere instrumenten van bezitsvormingsbeleid, 's-Gravenhage 1968.
- 15 Sociaal-Economische Raad, Advies inzake de door de regering voorgestelde vermogensaanwasdeling, 's-Gravenhage 1975.
- 16 Veenstra, R. H., Inhaalafschrijvingen, winstbepaling, financieringsstructuur en vervangingsbeleid, Maandblad voor accountancy en bedrijfshuishoudkunde, januari 1976, blz. 25 e.v.
- 17 Verslag Belastingconsulentendag '76 over „Fiscale aspecten van de overdracht van aandelen aan werknemers”, uitg. FED, Deventer 1976.
- 18 Wilschut, K. P. C., Het stelsel van waardering en winstbepaling toegepast door de AKZO-groep, Maandblad voor accountancy en bedrijfshuishoudkunde, mei 1975, blz. 241 e.v.